

Edirne Şehri ve Tarihi Eserleri* (1918 Yılına Ait Bir Haritaya G6re)

Abdulkadir DÜNDAR**

Abstract

The City of Edirne and Historical Buildings (According to a Map in 1918). This article bases on a map of city of Edirne which belong to 1918 in Ottoman Archive in Istanbul. In this map besides the city plan of Edirne it is available to find different monumental and architectural buildings as mosques, masjids, churches, synagogues, tekkes, zaviyas, baths, fountains, covered bazaar, hans, medreses, schools, bridges, official and military buildings, tombs, graveyards, police stations, and quarters. If we compare to all historical and architectural buildings cited in this map to the present situations, it will be understand most of them disappeared. From this point this map is very important because of its indication of architectural buildings and its position in 1918 in the city of Edirne.

Key Words: Edirne, Castle, Map, Mosques, Medreses, Tekkes, Baths, Fountains, Architectural Buildings, Ottoman Archive.

GİRİŐ

Türk k6lt6r6, medeniyeti, sanatı, tarihi ve mimari eserleri bakımından 6nemli Őehirlerimizden birisi de Edirne'dir. Osmanlılar tarafından 1361 yılında¹ Türk topraklarına katılmadan 6nce surlarla 6evrili bir kale

---

* Bu makale 21-26 Kasım 2005 tarihinde T.C. Başbakanlık Atat6rk K6lt6r Dil ve Tarih Y6ksek Kurumu Atat6rk K6lt6r Merkezi BaŐkanlıđı tarafından Ankara'da d6zenlenen "VI. T6rk K6lt6r6 Kongresi T6rk K6lt6r6n6n D6nya K6lt6rlerine Etki ve Katkıları" konulu kongrede "1918'in Edirne'si" adıyla sunulan tebliğin yeniden g6zden ge6erilmiŐ ve geliŐtirilmiŐ Őeklidir.

** **Doç, Dr.**, Ankara 6niversitesi İlahiyat Fak6ltesi.

¹ Edirne'nin T6rkler tarafından fethi konusunda deđiŐik g6r6Őler ileri s6r6lm6Őt6r. Ancak konuyu etraflıca araŐtıran Halil İnalıcık Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethinin 1361 yılı i6inde ger6ekleŐmiŐ olduğu sonucuna ulaşmıştır (Bkz. Halil İnalıcık, "Edirne'nin Fethi(1361)", *Edirne'nin 600. Fethi Yild6n6m6 Armağan Kitabı*, T6rk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965, 137-159).

şehri olan Edirne², Türk hakimiyetiyle birlikte kalenin dışında gelişerek, Osmanlı devletinin Bursa'dan sonra ikinci başkenti olmuştur.³

Bu araştırmada Osmanlı Arşivi'ndeki Plan Proje ve Krokiler Kataloğu'nda 34/1 numaralı sırada yer alan Edirne şehrinin haritası tanıtılıp değerlendirilecektir.⁴ Osmanlı Arşivi'nden fotokopisini aldığımız bu haritayı dijital ortama aktararak, Osmanlıca olan bütün yazıları ve açıklamaları Latin harflerine çevirdik. Ayrıca, makalenin sonuna haritanın hem orijinal nüshasını (Ek: 1)* ve hem de bu nüshasını ekledik (Ek: 2)*.

Ölçek kullanılarak 1918 yılında çizilmiş olan harita 49.5x56 cm. ebatlarındadır. Hangi amaçla çizildiği belirtilmeyen ve ekli evrakları mevcut olmayan haritada üç tane tablo bulunmaktadır. Haritanın sol üst köşesindeki tabloda 1918 yılında Edirne'deki meşhur 29 semtin isimleri yer almaktadır. Sağ üst köşedeki tabloda 29 cami kronolojik olarak inşa tarihleri ve buldukları semtler gösterilmiştir. Sol alt köşede ise tarihi ve mimari eserler ile Müslüman, Rum, Musevi ve Ermeni nüfusun ikamet ettiği yerleri gösteren işaretleri ihtiva eden tablo yer almaktadır.

Makalede öncelikle haritada yer alan tablolar açıklandıktan sonra Edirne Kalesi, cami ve mescitler, kiliseler, sinagog ve havralar, tekke ve zaviyeler, hamamlar, çeşmeler, ticaret yapıları, medrese ve mektepler, köprüler, resmi ve askeri yapılar, mezarlıklar, polis merkezleri, mahalle ve semtler sırasıyla ele alınarak incelenmiştir. Ayrıca, Edirne'ye giderek, haritada belirtilen eserleri yerinde inceleme ve bugünkü durumlarını belirlemeye gayret ettik.**

* Ek 1 ve Ek 2 derginin en sonuna eklenmiştir.

** Edirne'de yaptığımız araştırmalarda yardımcı olan Edirne İl Müftülüğü'ne, haritada gösterilen cami ve mescitlerin tespit edilmesinde katkıda bulunan Emekli Edirne Müftüsü İbrahim Koçtaşlı ve Edirne İl Müftülüğü Kısm Şefi Rafet Ergüç ile eserlerin haritada gösterilen yerlerinde mevcut olup olmadıklarıyla ilgili yaptığımız araştırmalarda bize eşlik eden Darülhadis Camii İmam Hatibi Mahmud Eroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

2 Edirne'nin Türk hakimiyeti öncesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Semavi Eyice, "Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devire Ait Eserler", *Edirne: Serhattaki Paytaht*, (Haz: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz), YKY, İstanbul 1998, s. 19-47.

3 Edirne'nin tarihi hakkında bkz. Feridun M. Emecen, "Tarih Koridorlarında Bir Sınır Şehri: Edirne", *Edirne: Serhattaki Paytaht*, (Haz: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz), YKY, İstanbul 1998, s. 49-69; M. Tayip Gökbilgin, "Edirne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 10, İstanbul 1994, s.425-431.

4 Bu harita Osman Nuri Peremeci tarafından kalenin kapılarını ve Edirne şehrinin durumunu göstermek amacıyla bazı cadde ve sokakların o günkü isimleri yazılıp 1939 yılında kitabının sonunda ek olarak yayımlanmıştır (Bkz. Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939). Ayrıca Osmanlı Arşivi'nden fotokopisini aldığımız ve makalemizin konusunu oluşturan bu harita, üzerinde hiçbir çalışma yapılmadan ve tanıtılıp değerlendirilmeden Turgut Akpınar tarafından da özgün şekliyle yayımlanmıştır (Bkz. Turgut Akpınar, "Alman Seyahatnamelerinde Edirne", *Edirne: Serhattaki Paytaht*, (Haz: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz), YKY, İstanbul 1998, s. 258).

A. HARİTADAKİ TABLOLAR

Haritada yer alan üç tablodan birincisi haritanın sağ üst köşesindeki-
dir. Bu tabloda 29 caminin isimleri, inşa tarihleri ve buldukları meşhur
semtin veya mahallelerin isimleri yer almaktadır.

Camilerin İsimleri	Tarih-i İnşaları	Semt-i Meşhuru ve Mülâhazât
1. Yıldırım Bayezid Han	802/1399-1400	Yıldırım
2. Eski Cami	804/1401-1402	Bedesten ve civarı
3. Gazi İbrahim Paşa	814/1411	Kale Kapısı ve Daire-i Kumandan-ı civarı
4. Mihal Gazi	825/1421-1422	Yıldırım ve Mihal Köprüsü ortasında
5. Beylerbeyi	832/1428-1429	Eski Saraçhane Caddesi
6. Şah Melek Paşa	832/1428-1429	Kafes Kapı ve Mihal Köprüsü ortasında
7. Muradiye	837/1433-1434	Muradiye Küçük Pazar ve Tekke Kapı
8. Emir Mehmed Paşa	837/1433-1434	Mekteb-i Sultânî civarı
9. Dariülhadis	838/1434-1435	Haric-i hisar-Tunca sahili
10. Hadım Şahabeddin Paşa	840/1436-1437	Yıldırım Hastahanesi civarı
11. Mezid Bey	844/1440-1441	Mekteb-i İdadî Askeri civarı
12. Emir Çavuş	847/1443-1444	Horozlu civarı
13. Üç Şerefeli	851/1447-1448	Hükümet Konağı ve Daire-i Kumandan-ı ortasında
14. Selçuk Hatun	860/1455-1456	Kadrihane Caddesi
15. Mahmud Ağa	863/1458-1459	Taşlık Semti
16. İbrahim Paşa	867/1462-1463	Buçuk Tepe civarı
17. Ayşe Kadın	873/1468-1469	İstanbul Yolu (Ortası)
18. Kasım Paşa	883/1478-1479	Kirîşhane Tunca sahili
19. Sitti Sultan	887/1482-1483	Mekteb-i Sultani ve Kanlı Pınar
20. Lari Abdulhamid Çelebi	889/1484	İstanbul Yolu
21. Bayezid-i Veli	893/1487-1488	Yeni İmaret
22. Medrese-i Ali Bey	904/1498/1499	Taşlık civarı
23. Kadı Bedreddin	936/1529-1530	İstanbul Yolu (Nihayeti)
24. Zehr-i Mar Mehmed Bey	950/1543-1544	Sultan Selim civarı
25. Süle Çelebi	967/1559-1560	Kirîşhane
26. Sultan Selim	982/1574-1575	Sultan Selim Mevkiinde Saray-ı Atik arsası
27. Şeyhi Çelebi	982/1574-1575	Buçuk Tepe civarı
28. Hoca İlyas	982/1574-1575	Yelli Burgaz
29. Yahya Bey	985/1577-1578	Taşlık civarı

Ayrıca bu tablonun altında Osmanlıca ve Fransızca olarak şu bilgiler ve şehirdeki mevcut nüfus da verilmiştir: “Edirne, feth olunduğu vakit (763/1361-1362) haritada arae edilub(görülen) Rumeli Hadriyanı tarafından tarih-i miladın 117-127 tevarih-i evasıtında inşa olunan hisarın duvarları içinde idi. Bu hisarın haricinde Yıldırım’da bir kilise harabesinden başka mahellat ve mebani mevcut değil idi. Bade’l-feth(fetihden sonra) hisarın dahilinde ikamet eden Osmanlılar otuz beş kırk sene sonra baladaki(yukarıdaki) cetvelde işaret olunan mahallatı vücuda getirerek Hadriyan şehrini tezyin ve bir asır zarfında yedi misline karib(yakın) tevsi’ etmişlerdir. Nüfus: Türk 47289, Rum 19608⁵, Ermeni 4005, Musevi 14466,⁶ Bulgar 2324”.

İkinci tablo haritanın sol üst köşesinde. Bu tabloda meşhur olduğu belirtilen ve yuvarlak daire içerisinde numaralandırılan şu 29 semtin isimleri bulunmaktadır.⁷

1. Kaleiçi (Hardiyan suru dahili)
2. Kirişhane
3. Kıyak
4. Muradiye Küçük Pazar
5. Süleymaniye Küçük Pazar
6. Saraçhane
7. Topkapı
8. Yelli Burgaz
9. Orta İmaret
10. Zindan Altı
11. Kale Kapısı
12. Orta Kapı
13. At Pazarı
14. Arpa Kervan
15. Karanfiloğlu
16. Çokalca

⁵ Edirne’deki Rumlar hakkında geniş bilgi için bkz. Evangelia Balta, “Edirne Rum Cemaati (XIX. yüzyıl ortası-1922), *Edirne: Serhattaki Paytaht*, (Haz: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz), YKY, İstanbul 1998, s. 229-253.

⁶ Edirne Yahudileri hakkında fazla bilgi için bkz. Rıfat N. Bali, “Edirne Yahudileri”, *Edirne: Serhattaki Paytaht*, (Haz: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz), YKY, İstanbul 1998, s. 205-228.

⁷ Edirne’deki semtlerin ortaya çıkışları ve isimlendirilmeleriyle ilgili olarak fazla bilgi için bkz. M. Tayip Gökbilgin, “Edirne Şehrinin Kurucuları”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 161-178; Edirne’nin eski ve yeni mahalleleri hakkında ayrıca bkz. Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939, s. 321-337; Ratip Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihçesi, 1529-1990*, İstanbul 1999.

17. Güzelce Baba
18. Kanlı Pınar
19. Debbağlar
20. Manyas
21. İstanbul Yolu
22. Sultan Selim
23. Taşlık
24. Tekye Kapı
25. Menzil Ahır
26. İskele
27. Kasım Paşa Burunu
28. İki Köprü Arası
29. Kurşunlu Fırın

Üçüncü tablo ise haritanın sol alt köşesindedir. Bu tablo haritada kullanılan şu işaretlerden oluşmaktadır:

1. Müslüman Mahellâtı: Müslümanların oturdukları mahalleler haritada taranmayarak gösterilmiştir.

2. Rum Mahellâtı: Rumların buldukları mahalleler doğu batı yönünde seyrek ve dikey çizgilerle taranarak belirtilmiştir.

3. Musevi Mahellâtı: Yahudilerin yaşadıkları mahalleler ise doğu batı yönünde dikey ince sık çizgilerle taranarak gösterilmiştir.

4. Ermeni Mahellâtı: Ermenilerin oturdukları mahalleler haritada ince yatay çizgilerle taranarak belirtilmiştir.

5. Camiler: Haritada cami ve mescitler içinde küçük bir daire bulunan kare şeklinde gösterilmiştir. Ayrıca karenin bir kenarı veya köşesinde küçük bir çıkıntı yer almaktadır.

6. Kiliseler: Kiliseler haritada, doğu taraflarında hafif çıkıntı bulunan küçük dikdörtgenlerle belirtilmiştir. Ayrıca dikdörtgenlerin içerisine birer haç yerleştirilmiştir.

7. Havralar, Sinagoglar: Havralar haritada kiliseler için kullanılan şekille gösterilmiştir. Ancak, kilise ile havra içerilerine yerleştirilen haç işareti ve yıldızla ayırt edilmiştir.

8. Hamamlar: Haritada hamamlar, ortalarında yuvarlak bir daire ve bu dairenin ortasında ise bir nokta konulmuş olan kareler şeklinde gösterilmiştir.

9. Mebâni-i Resmîye: Resmi yapılar haritada siyah konturla veya tamamen siyah renkte belirtilmiştir.

10. Mektepler: Haritada mektep ve medreseler, içlerinde belirgin büyük bir nokta bulunan dikdörtgenlerle belirtilmiştir.

11. Ticaret mevkileri ve dükkanlar ise haritada içlerinde hiçbir işaret bulunmayan dikdörtgenler şeklinde gösterilmiştir.

12. 1331/1912-1913 harikında (yangınında) muhterik (yanmış) olan mevaki'(yerler). Belirtilen tarihte yanmış olan yerler ise sık ve kesik çizgilerle taranarak gösterilmiştir.

13. Polis merkezleri ise içleri doldurulmuş küçük dikdörtgenlerle belirtilmiştir.

14. Hedm olunan (yıkılan) eski hisarın mevkii ise haritada ucunda dolu bir yuvarlak bulunan yine içi dolu ince ve uzun dikdörtgenlerle belirtilmiştir.

15. Çeşmeler ise haritada içleri dolu küçük üçgenlerle gösterilmiştir.

Bu üç tablonun dışında haritanın sağ alt köşesinde ise etrafı konturlanmış yuvarlak bir daire içerisinde ölçek yer almaktadır. Ölçeğin üstüne 1360-1918 tarihi, bunun da üstüne ise Edirne Andrinople yazılmıştır.

B. HARİTADA BELİRTİLEN TARİHİ ESERLER VE MAHALLELER

1. Kale

Edirne şehrinin çekirdeğini oluşturan kale, Tunca nehrinin kenarında bugün Kaleiçi adıyla anılan mevkide bulunmaktaydı. Aslının Roma dönemine indiği belirtilen Edirne Kalesi'nin surları 1752 yılında ayakta idi. Hatta, 1752 depreminden sonra Sultan I. Mahmud, kale surlarındaki kapılardan Kafeskapi'yı 1166/1752-1753 yılında tamir ettirmişti.⁸ Kale 1918 yılında çizilen haritada dikkatleri üzerine çeken unsurlardan birisidir. Dört taraftan da surlarla çevrili olup kareye yakın dikdörtgen planlıdır.⁹ Çizimde belirtildiğine göre kuzey suru sağlam olduğu halde diğer üç tarafta da yer yer boşluklar mevcuttur. Evliya Çelebi, kalenin altı kapı-

⁸ Semavi Eyice, "Edirne Mimari Bölümü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 10, İstanbul 1994, s. 431.

⁹ Edirne Kalesi hakkında bkz. Hamit Sadi Selen, "Yazma Cihannümâ'ya Göre Edirne Şehri", *Edirne Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK Basımevi, Ankara 1965, s. 304-305; Peremeci, a.g.e., s. 40-43; Yılmaz Büktel, "Edirne Kalesi Surlarının Yerlerinin Belirlenmesine Dair Notlar", *Sanatta Anadolu Asya İlişkileri Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 206, s. 91-96; Mustafa Özer, "Edirne'de Osmanlı Dönemi Kültür Mirası", *Mekanın Ruhu Edirne*, 2. Uluslar arası Mimar Sinan Sempozyumu, 13-14 Nisan 2006, Edirne 2006, s. 166-167.

sı bulunduğunu belirtirken¹⁰ bazı kaynaklar kapı sayısını dokuz olarak vermektedir.¹¹ Kale surlarının dört köşesinde birer tane olmak üzere yuvarlak dört tane kule bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre, güneydoğu köşedeki Kaplı, güneybatıdaki Manyas, kuzeydoğudaki Makedonya ve güneybatıdaki ise Tevkifhane Kulesi olarak anılmaktaydı.¹² Haritadaki çizimde kalenin surlarında başka kuleler gösterilmediği halde, bu dört büyük kulenin aralarına yerleştirilmiş 12 küçük kare kulenin daha bulunduğu belirtilmektedir.¹³ Kalenin içerisinde daha ziyade Rum, Musevi ve Ermenilerin ikamet ettikleri çizimlerden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla son dönemlerde genel olarak Edirne'deki gayri Müslim nüfusun giderek artması, 22 Ağustos 1829 tarihi ile 10 Aralık 1876-13 Mart 1879 tarihleri arasında Ruslar'ın, 26 Mart 1913'de ise Bulgarlar'ın Edirne'yi işgal etmeleriyle yaşanan göç hareketlerine bağlanmaktadır.¹⁴ Kalede 1326/1908 yılında yandığı belirtilen Halebiye Camii¹⁵ ile Ayasofya Camii'nin yerleri gösterilmiştir.¹⁶ Ayrıca, kalede 14 kilise, 1 büyük sinagog, 1 hamam (Topkapı Hamamı), 6 mektep, 4 çeşme ve 1'de polis merkezinin

¹⁰ Evliya Çelebi'ye göre kalenin doğusunda Balıkpazarı ve İğneciler, güneyinde Zindan ve Manyas, batısında Mihal ve kuzeyinde ise Topkapı isimleriyle anılan kapılar bulunmaktaydı (Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Cilt:3, Ahmet Cevdet Tabii, Maarif Nezareti'nin Katkılarıyla, İkdam Matbaası, Dersaadet 1315/1897, s. 427; Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, "Evliya Çelebi'de Edirne", *Edirne: Serhattaki Payitaht*, (Haz: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz), YKY, İstanbul 1998, s. 108).

¹¹ Kalenin dokuz kapısı şu isimlerle anılmaktaydı: Kule kapısı, Topkapı, Kafeskapı, Keçeciler kapısı/Kazancılar kapısı, Uğrınkapı, Manyaskapı, Tavukpazarı kapısı/Tavukkapı, Balıkpazarı kapısı/İğneciler kapısı/İstanbul kapısı ve Ortakapı (Selen, a.g.m., s. 304-305; Peremeci, a.g.e., s. 40-43; ayrıca bkz. Özer, a.g.m., s. 167).

¹² Evliya Çelebi, a.g.e., s. 426; Kahraman-Dağlı, a.g.m., s. 107. Daha sonraki dönemlerde bu kulelerin, Büyük, Yelli Burgaz, Germekapı/Su ve Zindan Kulesi olarak anıldığı bilinmektedir (Bkz. Gökbilgin, a.g.m., s. 429; Selen, a.g.m., s. 304).

¹³ Büktel, a.g.m., s. 91.

¹⁴ Bkz. Gökbilgin, a.g.m., s. 427; Ratip Kazancıgil, *Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi 81300-1994*, Edirne Valiliği Yayınları No: 8, İstanbul 1999, s.100, 114-118. Edirne'nin uğramış olduğu istilalar ve Balkan harbindeki durumu hakkında geniş bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, "Edirne'nin Uğramış Olduğu İstilalar", *Edirne Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK Basımevi, Ankara 1965, s. 179-195; Nazmi Çağan, "Balkan Harbinde Edirne (1912-1913)", *Edirne Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, TTK Basımevi, Ankara 1965, 197-212.

¹⁵ Bu cami hakkında geniş bilgi için bkz. Peremeci, a.g.e, s. 53.

¹⁶ Rıfki Melûl Meriç Kaleiçi'nde yerleri bulunamayan şu 12 cami ve mescidin ismini vermektedir: Alagöz Mehmed Efendi Camii, Bezirgân Bâli Camii, Takkeci Kara Bâli Camii, Hacı Pervâne Camii, Ebülfazl Mehmed Efendi Câmii, Divane Sinan Câmii, Denizlizade Ahmed Efendi Mescidi, İsa Fakih Camii, Kadı Abdulvehhab Camii, Pür-Nazar Seyyid Mehmed Efendi Camii, Mehmed Tahir Efendi Camii ve Mustafa Arif Efendi Camii (Bkz. Rıfki Melûl Meriç, "Edirne'nin Tarihi ve Mimârî Eserleri Hakkında", *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri I*, Berksoy Matbaası, İstanbul 1963, s. 449).

bulunduğu işaretlerle belirtilmiştir. Haritadaki çizimden anlaşıldığına göre kale 1918 yılında büyük oranda mevcuttu. Roma İmparatoru Hadrianus(117-138) zamanında inşa ettirildiği bilinen kuzeydoğudaki Makedonya(Yangın) Kulesi'ne Vali Hacı İzzet Paşa tarafından H.1303/M.1886 yılında ahşap bir saat kulesi yaptırılmıştı. Bu kule H.1310/M.1894'te yıkılarak taş ve tuğladan yeniden yapılmıştı. Fakat bu kule de 1953 yılında yıktırılmıştır.¹⁷

2. Cami ve Mescitler

Evliya Çelebi, XVII. Yüzyılın ilk yarısı içinde Edirne'de 14'dü sultanlar, 300'ü vezirler ve ayanlar tarafından yapılmış 314 cami bulunduğunu belirterek, mescitler ve zaviyelerle birlikte bu rakamı abartılı olarak 1700'e çıkarmaktadır.¹⁸ O. Nuri Peremeci, Ahmet Badi Efendi'nin bu 300 camiden 224 tanesinin adını tespit ettiği ve haklarında bilgi topladığını zikrederek, kendisi de 49 cami ve mescit hakkında kısaca açıklamalarda bulunmuştur.¹⁹ Rifat Osman 141 cami ve mescit hakkında bilgi vermektedir.²⁰ Rıfık Melül Meriç Edirne'de 61 cami ve 164 mescidin isimlerini belirtmektedir.²¹ Oktay Aslanapa Edirne'deki sadece 23 camiden bahsederken, Edirne'deki bütün tarihi eserlerin isimlerinin verildiği bir listede ise çeşitli 157 eserin adı zikredilmektedir.²² Edirne İl Müftülüğü'nden aldığımız bilgilere göre ise 2007 yılında Edirne şehir merkezinde ibadete açık toplam 48 cami bulunmaktadır.²³ Edirne şehrinin 1918 yılında çizilen bu haritada ise 75 cami ve mescit buldukları yerleri ve birkaç tanesi hariç isimleriyle birlikte gösterilmiştir.²⁴ Bunlardan 29 tanesi yukarıda

¹⁷ Hakkı Acun, *Anadolu Saat Kuleleri*, Ankara 1994, s. 40-41; Büktel, a.g.m., s. 95-96.

¹⁸ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 446; Eyice, a.g.m.,s. 431.

¹⁹ Peremeci, a.g.e., s. 53-79.

²⁰ Rifat Osman, *Edirne Evkaf-ı İslamiyye Tarihi Camiler ve Mescitler*, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1999, s. 25-143.

²¹ Meriç, a.g.m., 445-449.

²² Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, İstanbul 1949, s. 1-122, 178-184.

²³ Bu camiler şunlardır: Akmescit, Alacamescit, Arifağa, Atikali, Ayşekadın, Beylerbeyi, Çakırağa, Darulhadis, Defterdar, Eski, Hoca Ahmet Yesevi, Fatih, Gazihoca, Gazimihal, Hacılibey, Hacılarezanı, Hıdırağa, II. Bayezit, İsmailağa, Kadıbedreddin, Karaağaç Eski, Kıyakbaba, Kıyık Yeni, Kuşçudoğan, Lalaşahin, Lari, Muradiye, Sanayi, Sarı, Sarıcapaşa, Selimiye, Sittisultan, Süle Çelebi, Yıldırım Bayezit, Şahmelek, Şeyhçelebi, Şükrüpaşa, Tanbura, Üçşerefeli, Yahyabey, Yeşilce, Yıldırım Bayezit, Bademlik, Esentepe Yavuz Selim, Taşlık, Şehabeddin, ve Selçukhatun camileri.

²⁴ Rıfık Melül Meriç Edirne'de 61 cami ve 164 mescidin isimlerini belirtmektedir (Meriç, a.g.m., s. 445-449). ayrıca bkz. Oktay Aslanapa, "Edirne'de Türk Mimarisinin Gelişmesi", *Edirne Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara 1965, s. 223-230; Edirne camile-

da belirttiğimiz gibi haritanın sağ üst köşesindeki tabloda inşa tarihleri ve buldukları mahallelerle birlikte harita içerisinde de numaralandırılarak belirtilmiştir. Bu 29 caminin dışında kalanlar harita içerisinde numara verilmeden isimleriyle, bazıları ise sadece sembolle gösterilmiştir. Haritada zikredilen 75 cami ve mescit şunlardır:

1. Yıldırım Bayezid Han (802/1399-1400)
2. Eski Cami (804/1401-1402)
3. Gazi İbrahim Paşa²⁵ (814/1411)
4. Mihal Gazi (825/1421-1422)
5. Beylerbeyi (832/1428-1429)
6. Şah Melek Paşa (832/1428-1429)
7. Muradiye (837/1433-1434)
8. Emir Mehmed Paşa²⁶ (837/1433-1434)
9. Darülhadis (838/1434-1435)
10. Hadım Şahabeddin Paşa (840/1436-1437)
11. Mezid Bey²⁷ (844/1440-1441)
12. Emir Çavuş²⁸ (847/1443-1444)
13. Üç Şerefeli (851/1447-1448)
14. Selçuk Hatun²⁹ (860/1455-1456)
15. Mahmud Ağa³⁰ (863/1458-1459)
16. İbrahim Paşa³¹ (867/1462-1463)

ri hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, Üçler Basımevi, İstanbul 1949, s. 14-122.; Peremeci, a.g.e., s. 53-79.

- 25 Günümüze ulaşamayan Gazi İbrahim Paşa Camii haritada Kale kapısı semtinde Daire-i Kumandanî'nin batısında Üç Şerefeli Camii'nin ise güney batısında gösterilmiştir. Caminin yeri bugün çay bahçesi olarak düzenlenmiştir.
- 26 Emir Mehmed Paşa Camii haritada Mekteb-i Sultani civarında Reji Dairesi'nin kuzeyinde Mahmud Ağa Sokağı ile İstanbul Yolu'nun kesiştiği köşede yer almaktadır. Cami günümüze ulaşamamıştır.
- 27 Günümüzde mevcut olmayan Mezid Bey Camii haritada Mekteb-i İdadi-i Askeri civarında Kırılgaç bayırının güneydoğusundadır.
- 28 Haritada Sokullu Mehmed Paşa Hamamı'nın kuzey batısındaki büyük bir ada içerisinde gösterilmiş olan Emir Çavuş Camii bugün mevcut değildir.
- 29 Uzun bir süre harap olarak kalan Selçuk Hatun Camii 2003-2005 yılları arasında restore edilerek yeniden ibadete açılmıştır. Cami hakkında fazla bilgi için bkz. Rıfat Osman, a.g.e., s. 129; Oktay Aslanapa, a.g.e., s. 118, şekil: 141; Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2555, Ankara 2001, s. 46-50; Mustafa Özer, *Edirne Selçuk Hatun Camisi*, Yöre Dergisi "Yöresel Kitaplar Dizisi-2.", 2007, s. 4-32, şekil: 1-31, fotoğraf: 1-47.
- 30 Mahmud Ağa Camii haritada Taşlık semtinde Yahya Bey Camii'nin güneybatısında Taşlık Camii'nin ise kuzeybatısındadır. Cami günümüze ulaşamamıştır.
- 31 Haritada Buçuk tepe civarında Melek İbrahim Paşa Hamamı ile Çokalca Camii arasında gösterilen İbrahim Paşa Camii bugün yoktur.

17. Ayşe Kadın (873/1468-1469)
18. Kasım Paşa³² (883/1478-1479)
19. Sitti Sultan (887/1482-1483)
20. Lari Abdulhamid Çelebi (889/1484)
21. Bayezid-i Veli (893/1487-1488)
22. Medrese-i Ali Bey³³ (904/1498/1499)
23. Kadı Bedreddin (936/1529-1530)
24. Zehrimâr Mehmed Bey³⁴ (950/1543-1544)
25. Süle Çelebi (967/1559-1560)
26. Sultan Selim (982/1574-1575)
27. Şeyhi Çelebi (982/1574-1575)³⁵
28. Hoca İlyas³⁶ (982/1574-1575)
29. Yahya Bey³⁷ (985/1577-1578)
30. Vize Çelebi Camii³⁸
31. Abdurrahman Camii³⁹

³² Günümüzde terk edilmiş ve restore edilmeyi bekleyen Kasım Paşa Camii hakkında bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 143; Peremeci, a.g.e., s. 66-67; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*, III, 2. baskı, İstanbul 1989, s. 268-269; Eyice, a.g.m., s. 435-436; Selen, a.g.m., s. 307; Aslanapa, *Osmanlı Devri Abideleri*, s. 103-105; Bayrakal, a.g.e., s. 72-76.

³³ Medrese-i Ali Bey Camii haritada Taşlık civarında Musalla Bayırı Sokağı'nda gösterilmiştir. Camiden günümüze sadece minaresinin kaidesi ile gövdesinin bir bölümü ulaşmıştır. Caminin bulunduğu mahallede Ali Bey'in inşa ettirdiği medrese bulunduğundan dolayı buna iza-fetle cami, Medrese-i Ali Bey Camii olarak isimlendirilmiştir. Fakat gerçekte Ali Bey'in cami ile herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı caminin asıl banisinin ise Mustafa oğlu İbrahim'in olduğu belirtilmektedir (bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 92-93).

³⁴ Günümüze ulaşmayan ve Taş Odalar ismiyle de anılan Zehrimar Mehmed Bey Camii haritada Sultan Selim civarındadır. Rıfka Melül Meriç'in verdiği bilgilerden caminin pencere-li duvarlarının ve haziresindeki mezar taşlarının mevcut olduğu ancak duvarlarından çıkarılan taş-ların Hüseyin Efendi'ye metre mikabı 30 kuruştan 12. 4. 1931 tarihinde ihaleyle satıldığı ve 28 Eylül 1940 tarihinde ise temlik edilmek üzere satlığa çıkarıldığı anlaşılmaktadır (Bkz. Meriç, a.g.m., s. 475, 477; ayrıca bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 125).

³⁵ Günümüze ulaşmış olan Şeyhi Çelebi Camii hakkında bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 130-131; Bayrakal, a.g.e., s. 131-134.

³⁶ Haritada Yelli Burgaz'da gösterilen Hoca İlyas Camii'nden günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Caminin arsası 1940 yılında Fethi Alaca'ya satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 464; ayrıca bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 118).

³⁷ Yahya Bey Camii haritada Taşlık semtinde Taşlık Camii'nin batısında yer almaktadır.

³⁸ Kaynaklarda Vize Çelebi Mescidi olarak zikredilen cami haritada Kirişhane semtinde Uzun Kaldırım Caddesi'ndeydi. Avlusu önündeki İki Lüleli denen çeşmenin (Peremeci, a.g.e., s. 73) ismiyle de anılan ve banisinin Vizeli Muhyiddin Çelebi olduğu belirtilen cami 1942 yılında 225 liraya keresteci Alioğlu Hasan Özveren'e satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 461, 474). Cami bugün mevcut değildir.

³⁹ Haritada Kirişhane semtinde Hüsnü Bakkal Sokağı'nın doğu paralelindeki sokakta yer al-maktadır. Bânisi 1575'de vefat eden Edirne Kadısı Mevlanâ Amasyalı Abdurrahman bin Sey-yid Ali Efendi'dir. Önceden muhtemelen tek kubbeli iken 1751 depreminden sonra ahşap

32. Süleymaniye Camii⁴⁰
33. Fazlullah Paşa-yı Atık Camii⁴¹
34. Zen-i İbrahim Paşa Camii⁴²
35. Nişancı Mehmed Paşa Mescidi⁴³
36. Çokalca Camii⁴⁴
37. Bürüncükcü İsmail Camii⁴⁵
38. Karabulut İbrahim Bey Camii⁴⁶
39. Balaban Paşa Mescidi⁴⁷
40. Sezai Tekke Mescidi⁴⁸

çatıyla örtülmüştür (Rıf'at Osman, a.g.e., s. 136-137). Abdurrahman Camii'nden günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Çünkü cami 27 Mart 1939'da 29 numaralı kararla 275 liraya Yeni sinema karşısındaki Keresteci Ali oğlu Hasan Özveren'e satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 464).

⁴⁰ Süleyman Paşa Camii ismiyle de bilinen eser Tunca Nehri kenarında, bugünkü Talatpaşa Mahallesi'nde, Kirişhane Caddesi üzerindedir. Edirne'deki tek kubbeli camilerdendir. Banisinin Kanuni dönemi vezirlerinden 1548'de ölen Süleyman Paşa veya II. Bayezid dönemi vezirlerinden Hadım Süleyman Paşa olduğu yönünde farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak, Süleyman Paşa Camii vakfiyesinin 1493 yılında düzenlenmiş olması, inşa kitabesi bulunmayan caminin inşaatı tarihi ve banisiyle ilgili görüşlere açıklık getirmektedir. (Bkz. Aslanapa, Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri, s. 106-107; Bayrakal, a.g.e., s.96-101; Peremeci, a.g.e., s. 67; Rıf'at Osman, a.g.e., s. 128; Eyice, a.g.m., s. 436).

⁴¹ Günümüze ulaşamayan cami Ayşe Kadın Hanı'nın güneybausındadır. Kaynaklarda mescit olarak zikredilen eser hakkında bkz. Rıf'at Osman, a.g.e., s. 142; Meriç, a.g.m., s. 446.

⁴² Haritada Çokalca ile Taşlık semtleri arasında Melek İbrahim Paşa Hamamı'nın batısında yer alan Zen-i İbrahim Paşa Camii'nden günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Rıf'at Melül Meriç Kiyık'ta Atlar çeşmesindeki bu caminin arsasının 25 Eylül 1939 220 liraya satıldığını belirtmektedir (Meriç, a.g.m., s. 475). Cami hakkında ayrıca bkz. Rıf'at Osman, a.g.e., s. 125.

⁴³ Günümüze ulaşamayan Nişancı Mehmed Paşa Mescidi haritada Çokalca civarında Nişancı Mehmed Paşa Sokağı'nda gösterilmiştir.

⁴⁴ Bu caminin ismi haritada belirtilmemiştir. Ancak, haritada Çokalca semtinin yeri hemen bu caminin yanında yuvarlak daire içerisinde 16 numara ile belirtilmiştir. Dolayısıyla muhtemelen tekrara kaçmamak amacıyla caminin "Çokalca Camii" şeklinde isim bu gerekçeyle yazılmamıştır. Camiden günümüze minaresinin kaidesi ile banisi Kara Yazıcı Hacı Ahmed Efendi (ö.1575)'nin mezarı kalmıştır. (Bilgi için bkz. Rıf'at Osman, a.g.e., s. 109).

⁴⁵ Günümüze ulaşan cami hakkında bkz. Rıf'at Osman, a.g.e., s. 104.

⁴⁶ Karabulut İbrahim Bey Camii haritada kuzeyden Lala Paşa Caddesi'ne bağlanan ancak ismi belirtilmeyen sokağın üzerinde ve Nişancı Mehmed Paşa Mescidi'nin kuzeydoğusunda gösterilmiştir. Günümüze ulaşamayan camiyi R. Melül Meriç Edirne'deki mescitler arasında zikretmektedir (Meriç, a.g.m., s. 448).

⁴⁷ Balaban Paşa Mescidi haritada kendi adıyla anılan sokağın kuzeyinde ve Tunca Köprüsü'ne giden yolun ise doğusunda yer almaktadır. Mescitten günümüze hiçbir şey ulaşmamıştır. Haziresindeki taşlar kaldırım inşasında kullanılmış, cami ise enkaz olarak 31 Ağustos 1926'da ve 246 numaralı kararla 30 lira bedelle satılmıştır. Arsası ise 78 numaralı kararla 28 Eylül 1940'da satışa çıkarılarak metresi 23 kuruştan Edirne Belediyesi anbar memuru ve merkez tahsildarı Osman Türkan'a satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 464-465; ayrıca eser hakkında bkz. Rıf'at Osman, a.g.e., s. 104).

⁴⁸ Haritada Süleymaniye Küçük Pazar civarında Abdullah Hamamı'nın güneyinde gösterilen Sezai Tekke Mescidi'nden günümüze sadece minaresi kalmıştır (Bkz. Abdulkadir Dündar,

41. Fatma Sultan Mescidi⁴⁹
42. Papazoğlu Ali Efendi Mescidi⁵⁰
43. Defterdar Camii
44. Medrese-i Ali Bey Camii⁵¹
45. Daye Hatun Camii⁵²
46. Gülbahar Hatun Camii⁵³
47. Atik Ali Paşa Camii
48. Hacı Safa Mescidi⁵⁴
49. İsimsiz Cami⁵⁵
50. Hızır Ağa Camii

"Son Dönem Osmanlı Mimarisinde Uygulanmayan Bir İnşa Projesi: Edirne Kadri Paşa Türbesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XLV, Sayı: 1, Yıl: 2004, Ankara 2004, s. 136-137, resim: 3-4).

- 49 Fatma Sultan Mescidi haritada Zindanlı semtinde Tahtakale Hamamı'nın güneydoğusundadır. Rıfat Osman'ın Sultan Murad Mescidi olarak zikrettiği mescit de muhtemelen bu mescit olmalıdır (bkz. Rıfat Osman, a.g.e., s. 88). Günümüzde mescit mevcut değildir. Fatma Sultan ve Tahtakale Camii isimleriyle de anılan yapı 22 Haziran 1938 tarihinde 47 numaralı kararla Çilingirlerden Yarmacı İsmail Filibe'ye satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 467).
- 50 Bu mescid haritada İstanbul Yolu üzerinde Defterdar Camii'nin güneybatısında gösterilmiştir. Günümüze ulaşmayan mescit 31 Mart 1932 ve 25 Nisan 1932 tarihli, 302 ve 309 numaralı kararlarla müzayedeye çıkarılmış; muhammen bedelinden 30 lira fazlasıyla eski keresteci Mehmet Efendi'ye 313 numaralı kararla 151 liraya 4 Mayıs 1932 tarihinde satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 464; ayrıca bkz. Rıfat Osman, a.g.e., s. 107).
- 51 Haritada Medrese-i Ali Bey Camii Taşlık semtinde Musalla Bayırı Sokağı'nda Mahmut Ağa Camii'nin güneyinde gösterilmiştir. Camiden günümüze sadece minaresi kalmıştır.
- 52 Haritada Daye Hatun Camii, Tekke kapı civarında doğusundan Tekke Kapı Sokağı'na bağlanan yolun üzerinde yer almaktadır. Camiden günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Hicri 940/1533 yılında camiye çevrilmesiyle ilgili bu esere ait kitabenin Edirne Müzesi'nde Yelli Burgaz'da Kasım Ağa Camii kitabesi olarak kayıtlı olduğu ve caminin duvar taşlarının ise 76 numaralı kararla 19 Eylül 1940 tarihinde müteahhit Mehmed Ökter'e 50 liraya satıldığı belirtilmektedir (Meriç, a.g.e., s. 466).
- 53 Gülbahar Hatun Camii haritada Mekteb-i İdadi-i Askeri'nin doğusunda ve Rüstem Paşa Sokağı'nda yer almaktadır. Cami günümüze ulaşmamıştır. Banisi II. Bayezid'in eşi Gülbahar Valide Sultan olan caminin duvarlarının 17 Ağustos 1932'de satılmasına karar verilmiş, avlu duvarları ise 10 Teşrinievvel 1933'de 70 liraya çiçekçi Seza'i'ye satılmıştır. Daha sonra kadro dışı bırakılan cami, 21 Mart 1935 tarihinde 65 liraya eski keresteci Cafer'e, 3 Teşrinievvel 1940 tarihinde ise bakiyyesi ve arsası 80 liraya Sadeddin Sönmez'e satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 467-468).
- 54 Günümüze ulaşmayan Hacı Safa Mescidi haritada Atik Ali Paşa Camii'nin güneyinde yer almaktadır. Sabuni Mescidi olarak da anılan Hacı Safa Mescidi'nin arsası 28 Eylül 1940'da satılığa çıkarılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 472). Rıfat Osman ise Rüstem Paşa Hanı'nın güneybatısında Tahmis Sokağı'nın sonunda bulunduğunu belirttiği başka bir Hacı Safa Mescidi'nden bahsetmektedir (bkz. Rıfat Osman, a.g.e., s. 111). Bu mescidin haritada Vavlı olarak belirtilen cami olması kuvvetle muhtemeldir.
- 55 Haritada caminin yeri belirtildiği halde ismi yazılmamıştır. Ayrıca cami günümüze de ulaşmamıştır. Dolayısıyla burada hangi caminin bulunduğunu tespit edemedik. Cami haritada Hacı Safa Mescidi'nin güneydoğusunda bulunmaktadır.

51. Arpacı Hacı Hamza Camii⁵⁶
52. Noktacı İbrahim Efendi Camii⁵⁷
53. Hoca İvaz Camii(1431)⁵⁸
54. Künbet Camii⁵⁹
55. Beylerbeyi Camii
56. Ferruh Ağa Camii⁶⁰
57. Vavlı Camii⁶¹
58. Sarıca Paşa Camii
59. Potlu Camii⁶²
60. Kuşçu Doğan Camii⁶³
61. Saraçhane Camii⁶⁴
62. Sofu Bayezid(Sarı) Camii⁶⁵
63. Esmâhan Sultan Camii⁶⁶

- ⁵⁶ Haritada At Pazarı civarında ve Sanayi Mektebi'nin kuzeyinde yer alan Arpacı Hacı Hamza Mescidi'nden günümüze minaresi ulaşmıştır. Minarenin kaidesinde "Zincirli Kuyu Mescidi 15.yüzyıl" şeklinde bir levha bulunmaktadır. Ancak bu levhanın bu camiye ait olması mümkün değildir. Çünkü haritada caminin ismi açıkça yazılarak gösterilmiştir. Ayrıca R. Melül Meriç yerlerini belirtmediği Arpacı Hamza ile Zincirli Kuyu(Sivrihisari) adlı farklı iki mescidin ismini vermektedir(Bkz. Meriç, a.g.m., s. 448). Mescit hakkında ayrıca bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 100.
- ⁵⁷ Haritada haziresiyle birlikte Gülbahar Sokağı'nda Künbed Camii'nin batısında gösterilen Noktacı İbrahim Efendi Camii ve haziresi günümüze ulaşmamıştır.
- ⁵⁸ Haritada Topkapı semtinde Esmâhan Sultan Camii'nin kuzeydoğusunda gösterilmiştir. Günümüze ulaşmıştır. Bkz. Rifat, a.g.e., s. 117.
- ⁵⁹ Arif Ağa Mescidi, Künbed Camii(bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 137) ve Künbed Çeşme Camii olarak da bilinen(bkz. Meriç, a.g.m., s. 447) Künbed Camii haritada kendi adıyla anılan sokakta Tahtalı Hamam ile Noktacı İbrahim Efendi Camii arasında gösterilmiştir. Cami günümüze ulaşmıştır.
- ⁶⁰ Bugün İsmail Ağa adıyla da anılan Ferruh Ağa Camii haritada Saraçhane ile Tekke kapı semtleri arasında Kurlangıç Bayırı'nın altında gösterilmiştir. Cami günümüze ulaşmış olup ibadete açıktır. (Bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 141).
- ⁶¹ Günümüze ulaşmayan Vavlı Cami haritada Emir Mehmed Paşa Camii'nin kuzeydoğusunda Mahmud Ağa Sokağı'nda yer almaktadır. Daha sonraki kayıtlarda Sabuni Mahallesi Cami Sokak'ta olduğu belirtilen bu cami 22. 1. 1948'de mülkiyetiyle satılan camiler arasında bulunmaktadır(bkz. Meriç, a.g.m., s. 464-465, 475)
- ⁶² Günümüze ulaşmayan Potlu Camii haritada Karanfiloğlu semtinde Belediye binasının kuzeydoğusunda gösterilmiştir.
- ⁶³ Günümüze ulaşan Kuşçu Doğan Camii restore edilmektedir.
- ⁶⁴ Çakır Ağa ismiyle de anılan(bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 109; Meriç, a.g.m, s. 447) Saraçhane Camii Saraçhane köprüsüne giden yolun doğusunda köprü başındadır.
- ⁶⁵ Haritada bu caminin sadece yeri belirtilmiş olup herhangi bir isim yazılmamıştır. Günümüze ulaşmış olan Sofu Bayezid Camii haritada Selimiye ile Muradiye Küçük Pazar semtleri arasında Gülbahar Hatun Camii'nin güneydoğusundadır. (Bilgi için bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 94-95).
- ⁶⁶ Haritada Topkapı semtinde Ali Niko Caddesi'nde ve Topkapı Hamamı'nın kuzeybatısında gösterilen Esmâhan Sultan Camii'ni 1891 yılında Miriliva Hakkı Paşa yeniden inşa ettirecek

64. Debbâğ Hacı Halil Mescidi⁶⁷
 65. Sarraf Camii⁶⁸
 66. Gazi Hoca Mescidi⁶⁹
 67. Ahi Hasan Mescidi⁷⁰
 68. İsimsiz Mescit⁷¹
 69. Fındık Fakih Mescidi⁷²
 70. Umur Bey Mescidi⁷³
 71. İmaret-i Mezd Bey Camii⁷⁴
 72. Taşlık Camii⁷⁵

bir de minber koydurmuştur(Bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 89-90). Ancak camiden günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Çünkü cami 13 Haziran 1938'de 220 numaralı kararla saltığa çıkarılmış ve aynı gün 764 nolu kararla 70 liraya keresteci Nazlı Mehmed'e satılmıştır (Meriç, a.g.m., s. 467).

- 67 Haritada mescit Debbâğlar semtinde Şeyh Şücaeddin Zaviyesi ile Şah Melek Paşa Camii arasında gösterilmiştir. Daha sonraları camiye çevrilen ancak günümüze ulaşamayan yapının enkazının 1928 yılında arsasının ise 1940 yılında satılmasına karar verilmesine rağmen caminin batı duvarının bir bölümünün 1945 yılında mevcut olduğu belirtilmektedir(Meriç, a.g.m., s. 466; ayrıca bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 124).
- 68 Haritada bu caminin yeri hiçbir isim yazılmadan Süleymaniye Küçük Pazar semtinde Hasan Sezai Tekke Mescidi'nin güneydoğusunda gösterilmiştir. Rıfka Melül Meriç bu caminin Sezai Dergahı'nın karşısında bulunduğunu belirtmektedir(Meriç, a.g.m., s. 446). Haritada Sezai Dergahı'na en yakın cami bu olduğu için Meriç'in de bu tarifine dayanarak bu caminin Sarraf Camii olduğunu düşünmekteyiz. Camiden günümüze hiçbir şey ulaşmamıştır.
- 69 Haritada ismi belirtilmeyen ve Topkapı semtinde Esmâhan Sultan Camii'nin güneybatısında gösterilen bu mescidin bazı kaynaklarda zikredilen Gazi Hoca Mescidi olduğu anlaşılmaktadır(bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 139, Meriç, a.g.m., s. 467). Mescitten günümüze hiçbir şey kalmamıştır.
- 70 Günümüze ulaşamayan Ahi Hasan Mescidi haritada Debbâğlar semtinde Şeyh Şücaeddin Zaviyesi'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Temelsiz Cami adıyla da anılmaktadır(Rifat Osman, a.g.e., s. 93). Rıfka Melül Meriç'in Hacı Hasan Camii ismiyle ve 271 numaralı kararla 7 Kanunusani 1932 tarihinde saltığa çıkarıldığını belirttiği cami muhtemelen bu mescittir(Meriç, a.g.m., s. 468).
- 71 Bu mescit haritada Yemiş Hanı'nın doğusunda gösterilmiştir. Haritada ismi belirtilmeyen ve günümüze de ulaşamayan mescidin ismini tespit edemedik.
- 72 Bu mescit haritada Zindanalı semtinde Tahtakale Hamamı'nın doğusunda Fatma Sultan Mescidi'nin ise güneydoğusunda ismi belirtilmeden gösterilmiştir. Ancak bu mescidin kaynaklarda zikredilen Fındık Fakih Mescidi(Camii) olduğu anlaşılmaktadır(bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 141; Meriç, a.g.m., s. 467). Günümüze ulaşamayan caminin enkazı 1935 yılında 106 liraya eski keresteci Topal Mehmed'e, arsası ise 1940'da Musevi Ruben Ejder'e satılmıştır(Meriç, a.g.m., s. 467).
- 73 Bu mescit, haritada Menzil ahır semtinde Menzil Ahır Sokağında ve Muradiye Camii'nin kuzeydoğusunda gösterildiği halde ismi belirtilmemiştir. Rifat Osman'ın Umur Bey Mescidi olarak zikrettiği mescit büyük bir ihtimalle bu mescit olmalıdır. Tirit Baba Mescidi olarak da bilinen ve daha sonra camiye çevrilip de günümüze ulaşamayan eserin arsası 1940'da Recep Oğlu Mehmed Gerdek'e satılmıştır(bkz. Meriç, a.g.m., s.474).
- 74 Yeşilce Cami ismiyle de anılan eser günümüze ulaşmıştır(Bkz. Rifat Osman, a.g.e., s. 136).
- 75 Taşlık Camii'nin yeri haritada gösterildiği halde ismi yazılmamıştır. Muhtemelen bunun se-

73. Şeyh Şücaeddin Camii⁷⁶

74. Devletşah Mescidi⁷⁷

75. Kusuh(?) Balaban Camii⁷⁸

Bu 75 cami ve mescitten haritada, Hoca İvaz, Hoca İlyas, Şah Melek Paşa, II. Bayezid, Darülhadis, Fazlullah Paşa-yı Atik, Kadı Bedreddin, Abdurrahman, Süle Çelebi, Çokalca, Taşlık, Yahya Bey, Mahmut Ağa, Sarıca Paşa, Sitti Sultan, Üç Şerefeli, Hoca Ayvaz, Noktacı İbrahim Efendi, Saraçhane, Muradiye, Atik Ali Paşa ve Emir Çavuş camileri ile Hacı Safa Mescidi ve Sezâî Tekke Mescidi'nin hazirelerinin bulunduğu gösterilmiştir.⁷⁹

Edirne'de yaptığımız araştırmalara göre haritada yerleri belirtilen 75 cami ve mescitten şu 40 tanesi günümüze ulaşamamıştır: Gazi İbrahim Paşa, Emir Mehmed Paşa, Mezid Bey, Emir Çavuş, Mahmud Ağa, İbrahim Paşa, Medrese-i Ali Bey, Zehr-i Mar Mehmed Bey, Hoca İlyas, Vize Çelebi, Abdurrahman, Fazlullah Paşa-yı Atik, Zen-i İbrahim Paşa, Çokalca, Karabulut İbrahim Bey, Medrese-i Ali Bey, Daye Hatun, Gülbahar Hatun, İsim-siz, Arpacı Hacı Hamza, Noktacı İbrahim Efendi, Vavlı, Potlu, Esmâhan Sultan, Sarraf, Şeyh Şücaeddin ve Kusuh Balaban camileri ile Nişancı Mehmet Paşa, Balaban Paşa, Sezai Tekke, Fatma Sultan, Papazoğlu Ali Efendi, Debbağ Hacı Halil, Gazi Hoca, Ahi Hasan, İsim-siz, Fındık Fakih Umur Bey ve Devletşah mescitleri.

3. Kiliseler

Haritada 1918 yılında Edirne'de toplam 20 kilise gösterilmiştir. Bunlardan 14 tanesi daha önce de belirttiğimiz gibi Kaleiçi'ndedir. Kirişhane

bebi caminin hemen yanına Taşlık semtinin yazılmasıdır. Günümüze ulaşan Taşlık Camii Restore edilerek yeniden ibadete açılmıştır. Cami hakkında bilgi için bkz. Rıfat Osman, a.g.e., s. 133.

⁷⁶ İlk zamanlarda zaviye olarak inşa edildiği belirtilen yapının 1535'de camiye dönüştürülerek bir de minarenin yapıldığı belirtilmektedir (Rıfat Osman, a.g.e., s. 88-89). Ancak, haritada burası zaviye olarak gösterilmiştir. Buna göre caminin zaviyeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Günümüze zaviyeden hiçbir şey kalmamıştır. Caminin ise sadece minaresi harap olarak ulaşmıştır.

⁷⁷ Haritada Beylerbeyi Hamamı ile Noktacı İbrahim Efendi Camii arasında, Güllabiler Sokağı ile Künbed Çeşme Sokağı'nın kesiştiği köşenin kuzeybatı tarafında gösterilen ancak ismi belirtilmeyen mescidin Rıfat Osman'ın verdiği bilgilerden büyük bir ihtimalle Devletşah Mescidi olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Rıfat Osman, a.g.e., s. 124).

⁷⁸ Günümüze ulaşamayan Kusuh Balaban Camii haritada Kurşunlu Fırın semtinde Kurşunlu Fırın Caddesi ile Mehmet Paşa Sokağı'nın birleştiği yerde köşede gösterilmiştir.

⁷⁹ Edirne'deki Şah Melek, Darülhadis, Şehabettin Paşa, Arif Ağa, Kuşçu Doğan, Şelçuk Hatun, Sarıca Paşa, İsmail Ağa, Ayşe Kadın, Taşlık, Kasım Paşa, Sitti Sultan, II. Bayezid, Süleyman Çelebi, Gazi Hoca, Lâri, Kadı Bedreddin, Hızır Ağa, Süle Çelebi, Yahya Bey, Defterdar Mustafa ve Şeyh Çelebi camileri tek kubbeli camilerdir (Fazla bilgi için bkz. Bayrakal, a.g.e., s. 9-179).

semtindeki Rum Mahallesi'nde 3, Kiyak semtindeki Rum Mahallesi'nde ise 1, At Pazarı semtindeki Ermeni Mahallesi'nde ise 1 Ermeni Kilisesi vardır.

4. Sinagog ve Kavramlar

Haritada sadece büyük bir sinagog görülmektedir. Ancak, 1905 yangınının kadar Edirne'de 13 sinagogun bulunduğu belirtilmektedir. Bu 13 sinagog 1905 yılındaki büyük yangında tahrip olması sebebiyle onların yerine büyük bir sinagog yapılması gündeme gelerek, 6 Ocak 1906 tarihinde gerekli ferman çıkarılmıştır. Fransız mimar ve mühendis France Depre tarafından 1907 yılında inşası tamamlanan bu sinagoga "Büyük Sinagog" adı verilmiştir. Bahçesinde bir haham lojmanı ve Yahudi çocukları için bir de okul yapılan bu sinagog haritadaki sinagog olmalıdır.⁸⁰

5. Tekke ve Zaviyeler

Evliya Çelebi, Edirne'deki tekkelerin sayısını vermezken 13 tekkenin isimlerini zikrederek haklarında özet bilgi sunmaktadır.⁸¹ Rıfıkı Melül Meriç Edirne'de 56 tekkenin ismini verirken⁸², Mustafa Özer keşin olmakla birlikte Osmanlı Dönemi'nde Edirne'de 64 tekke, zaviye ve hânekâh inşa edildiğini belirtmektedir.⁸³ 1918 yılına ait haritada ise sadece şu dört tekke ve zaviye belirtilmiştir.

1. Gülşeni Tekkesi: Haritada Lari Camii'nin kuzeydoğusunda gösterilen ve Evliya Çelebi'nin zikrettiği⁸⁴ Gülşeni Tekkesi'nden günümüze tekkenin mescidine ait harabe minareden başka herhangi bir şey ulaşmamıştır.

2. Kâdirihane Tekkesi: Tekke haritada Kurşunlu Fırın Caddesi'nin batı tarafında Selçuk Hatun Camii'nin kuzeybatısında gösterilmiştir. Kadiri-hane tekkesinden günümüze hiçbir şey ulaşmamıştır.

3. Sezâî Tekkesi: Süleymaniye Küçük Pazar semtinde yer alan tekkeden günümüze mescidinin minaresi, haziresi ve iki türbe ulaşmıştır. Bostanpazarı Caddesi'nden tekkeye girilen kapının güney ve kuzeyinde yer alan türbelerden güneydeki Hasan Sezâî'ye aittir. İçerisinde bir kadın ve bir de erkek sanduka bulunan kuzeydeki türbenin ise kime ait olduğu bilinmemektedir.⁸⁵

⁸⁰ Bu sinagog hakkında fazla bilgi için bkz. Bali, a.g.m., s. 207-208.

⁸¹ Evliya Çelebi, a.g.e., C. 3, s. 449-454.

⁸² Meriç, a.g.m., s. 449-450); ayrıca bkz. Peremeci, a.g.e., s. 116-117.

⁸³ Özer, a.g.m., s. 164.

⁸⁴ Bkz. Evliya Çelebi, a.g.e., s. 453-454.

⁸⁵ Bkz. Meriç, a.g.m., 477-478; Oral Onur, *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, Yenilik Basımevi, İstanbul 1972, s. 167-172; Dündar, a.g.m., s. 136-137, fotoğraf: 1-13.

4. Süleymaniye Şeyh Şücâeddin Zaviyesi: Haritada kalenin batı sınırının güney ucuna yakın yerde ve sur dibinde gösterilen bu tekmeden günümüze harap bir minareden başka hiçbir şey kalmamıştır.

6. Hamamlar

Evliya Çelebi Edirne'de 3150 hamam bulunduğunu ancak bunların çoğunun evlerde olduğunu belirterek, 19 hamamdan isimleriyle bahsetmektedir.⁸⁶ Abdurrahman Hibri, XVII. yüzyılda Edirne'de 33 hamam bulunduğunu bunlardan 22'sinin bakımlı ve çalışır durumda olduğunu kaydetmektedir.⁸⁷ Osman Nuri Peremeci Edirne'de 33 hamam bulunduğunu sadece 15 tanesinin dönemine ulaştığını ve ancak 3 tanesinin faal olduğunu belirtmektedir.⁸⁸ Rıfki Melül Meriç Edirne'de 15 tane dönemine ulaşan, 1 tane harap ve metruk, 19 tane ise binalarından eser kalmayan toplam 35 hamam bulunduğunu zikretmektedir.⁸⁹ Sabih Erken Edirne'de 1970'li yıllara ulaşan Saray, Gazi Mihal, Tahtakale, Topkapı, Yeniçeri, Beylerbeyi, İbrahim Paşa, Abdullah, Mezid Bey, Sokullu, Kum Kasrı hamamları gibi 11 hamam hakkında bilgi vermektedir.⁹⁰ Mustafa Özer ise Edirne'de günümüze sağlam veya harap durumda şu 14 hamamın ulaştığını belirtmektedir: Abdullah Hamamı, Alaca(Topkapı) Hamamı, Sokulu Mehmed Paşa (Üç Şerefeli) Hamamı, Beylerbeyi Hamamı, Eski Hamam, Gazi Mihal Hamamı, Kum Kasrı (Yeni Saray) Hamamı, Tahmis Hamamı, İbrahim Paşa (Kazasker) Hamamı, Kapalı Cezaevi Bitişindeki Hamam, Saray (Sultan Selim-Eski Saray) Hamamı, Şifa Hamamı, Tahtakale Hamamı ve Yeniçeri Hamamı.⁹¹ 1918 yılına ait Edirne şehrinin haritasında ise şu 13 hamamın isimleri yazılarak belirtilmiştir:⁹²

⁸⁶ Evliya Çelebi'nin isimlerini verdiği hamamlar şunlardır: Üç Şerefeli, Tahtakale, İbrahim Paşa, Boyacılar, İshak Paşa, Selimiye, Murad Bey, Mezid Bey, Topkapı, Bayezid Han, Mihal Bey, Ağa, Kasım Paşa, Sultan Mehmed, Beylerbeyi, Ahi Çelebi, Kadı Askeri, Kızlarağası ve Hünkar Sarayı hamamları(Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. 3, Ahmed Cevdet Tabii, İlk Baskı, İkdam Matbaası, Dersaadet 1314, s. 465-466).

⁸⁷ Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-Müsamirin, Edirne Tarihi 1360-1650*, (Çev: Ratip Kazancıgil), İstanbul 1999, s. 45-47.

⁸⁸ Peremeci, a.g.e., s. 94-99.

⁸⁹ Bkz. Meriç, a.g.e., s. 454-455.

⁹⁰ Bkz. Sabih Erken, "Edirne Hamamları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 10, Ankara 1973, s. 403-419.

⁹¹ Özer, a.g.m., s. 163.

⁹² Rıfki Melül Meriç Edirne'de toplam 45 hamam tespit etmiştir(bkz. Meriç, a.g.m., s. 454-455); ayrıca Edirne hamamları hakkında geniş bilgi için bkz. Aslanapa, a.g.e., s. 138-141; Peremeci, a.g.e., s. 94-99; Sabih Erken, "Edirne Hamamları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 10, Ankara 1973, s. 403-419.

1. Kirişhane Hamamı: Muhtemelen, R. Melül Meriç'in Küçük Hamam, Salhane veya Yeşilce Hamam isimleriyle belirttiği hamam olan Kirişhane Hamamı⁹³, haritada Kirişhane Mahallesi'nde İmaret-i Mezit Bey Camii'nin kuzeybatısında gösterilmiştir. Ayrıca hamamın güneyinden Uzunkaldırım Caddesi geçmektedir. Hamamdan günümüze arsası kalmıştır.

2. Melek İbrahim Paşa Hamamı: Kazasker Hamamı olarak da anılan Melek İbrahim Paşa Hamamı⁹⁴ haritada Çokalca semtinde Zen-i İbrahim Paşa Camii'nin güney doğusunda yer almaktadır. Hamam günümüzde harap ve metruk bir vaziyettedir.

3. Abdullah Hamamı: Yeşil Direk Hamamı olarak da anılan hamam⁹⁵ haritada Süleymaniye Küçük Pazar semtinde Kirişhane Caddesi'nde Hâsan Sezâî Tekkesi'nin kuzeyindedir. Günümüze ulaşan hamam harap durumdadır.

4. Tahtakale Hamamı: Çifte hamam olan Tahtakale Hamamı haritada Zindanaltı semtinde Fatma Sultan Mescidi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Günümüze ulaşmış olup işletilmektedir.

5. Çubukcular Hamamı: Haritada Belediye binası ile Daire-i Kumandanı yapısı arasında gösterilen Ahi Çelebi ve Oğlanlı Hamamı olarak da anılan⁹⁶ Çubukcular Hamamı Eski Cami'nin kuzeyindedir. Hamamdan günümüze hiçbir şey kalmamıştır.

6. Mezid Bey Hamamı: Haritada Eski Cami'nin doğusunda Karanfiloğlu semtindedir. Günümüze ulaşmış olup işletilmektedir.

7. Tahtalı Hamamı: Haritada Karanfiloğlu semti Saadettin Tekke Sokakı'nda Kuşçu Doğan Camii'nin doğusundadır. Hamamdan günümüze arsası ve enkazı ulaşmıştır.

8. Beylerbeyi Hamamı: Haritada Saraçhane semtinde Güllapçılar Sokakı'ndadır. Günümüze ulaşan hamam harap ve metruk bir vaziyettedir.

9. Topkapı Hamamı: Alaca Hamam olarak da bilinen Topkapı Hamamı⁹⁷ haritada Kaleiçi'nde kuzey surunun dibindedir. Hamamdan günümüze bazı bölümleri ulaşmıştır.

10. Yeniçeri Hamamı: Haritada Muradiye Küçük Pazar semtinde Muradiye Camii'nin batısındadır. Hamam günümüzde harap ve metruktur.

11. Sultan Selim Hamamı: Saray Hamamı adıyla da anılan yapı⁹⁸

⁹³ Bkz. Meriç, a.g.m., s. 454.

⁹⁴ Bkz. Erken, a.g.m., s. 413-414.

⁹⁵ Bkz. Meriç, a.g.m., s. 454.

⁹⁶ Bkz. Meriç, a.g.m., s. 454.

⁹⁷ Meriç, a.g.m., s. 454.

⁹⁸ Bkz. Meriç, a.g.m., s. 454.

haritada Sultan Selim Camii'nin kuzeydoğusundadır. Günümüze ulaşmış olup restore edilmektedir.

12. Tahmis Hamamı: Boyacılar Hamamı ismiyle de zikredilen hamam⁹⁹ haritada Bedesten'in güneybatısındadır. Günümüzde etrafı dört taraftan da dükkanlarla çevrili olan hamam harap durumdadır.

13. Sokullu Mehmet Paşa Hamamı: Üç Şerefeli Hamamı olarak da bilinen hamam¹⁰⁰ haritada Kalekapısı semtinde Üç Şerefeli Cami'nin batısındadır. Günümüze ulaşmış olup işletilmektedir.

7. Çeşmeler

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerden Edirne'de, 11 yerde Hüdavendigar, 6 yerde Bayezid Han, 9 yerde Koca Murad Bey olmak üzere toplam 37 çeşmenin, Selim Han Sebili ve Kızlarağası Mustafa Paşa Sebili isimleriyle de iki sebilin bulunduğu anlaşılmaktadır.¹⁰¹ Rıfkı Melûl Meriç Edirne'de 123 çeşme kaydederken¹⁰², son zamanlarda yapılan bir araştırmada ise 41 tane inşa tarihi bilinen, 44 tane de inşa tarihleri bilinmeyen olmak üzere toplam 85 çeşme tespit edilmiştir.¹⁰³ Ancak, başka bir araştırmada ise Edirne'de 160 civarında çeşme inşa edildiği belirtilerek, bunlardan 68'nin sağlam, 12'sinin ise harap durumda günümüze ulaştığı zikredilmektedir.¹⁰⁴ 1918 yılına ait haritada ise Edirne'de toplam 62 çeşmenin yeri, içleri taralı küçük üçgenler şeklinde belirtilmiştir. Ancak hem Evliya Çelebi'de ve hem de araştırmalarda Edirne'de çeşmelerin dışında sebillerin de bulunduğu ortaya konulduğu halde haritada herhangi bir sebil gösterilmemiştir.¹⁰⁵ Dolayısıyla Edirne'de haritada belirtilmeyen daha pek çok çeşme ve sebilin bulunduğu anlaşılmaktadır.

8. Bedesten ve Hanlar

Haritada bedestenin dışında şu hanların isimleri yazılarak belirtilmiştir.¹⁰⁶

⁹⁹ Bkz. Meriç, a.g.m., s. 454.

¹⁰⁰ Bkz. Meriç, a.g.m., s. 454.

¹⁰¹ Evliya Çelebi, a.g.e., C. 3, s. 454-455.

¹⁰² Meriç, a.g.m., s. 456-459.

¹⁰³ Bkz. Neriman Meriç Köylüoğlu, *Edirne'de Osmanlıdan Günümüze Su Yapıları*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları No: 33, Edirne 2001, s. 75-131.

¹⁰⁴ Özer, a.g.m., s. 164.

¹⁰⁵ Edirne'deki sebiller ve çeşmeler hakkında geniş bilgi için bkz. Köylüoğlu, s. 46-56, 57-131; ayrıca bkz. Aslanapa, a.g.e., s. 141-143; Peremeci, a.g.e., s. 103-108; Özer, a.g.m., s. 165.

¹⁰⁶ Rıfkı Melûl Meriç'in tespitlerine göre Edirne'de 21 han ve kervansaray bulunmaktaydı (bkz. Meriç, a.g.m., s. 453); ayrıca bkz. Aslanapa, a.g.e., s. 131-137; Peremeci, a.g.e., s. 85-94.

1. Rüstem Paşa Hanı
2. Ayşe Kadın Hanı
3. İki Kapılı Han
4. Yemiş Hanı

Haritada belirtilen bu hanlardan Yemiş Hanı ile İki Kapılı Han günümüze ulaşmamıştır.

9. Medrese ve Mektepler

Haritada Edirne'deki hiçbir medrese yazıyla veya işaretle belirtilerek gösterilmemiştir.¹⁰⁷ 7 mektebin isimleri yazılmadan işaretle belirtilirken, Darülrifan, Darülmuallimat (Kız Muallim Mektebi), Darülmuallimin (Erkek Muallim Mektebi) ve Sanayi Mektebi yazıyla gösterilmiştir. Bu 7 mektepten 4 tanesi Kaleiçi'nde diğer üç tanesi ise şehir içinde yer almaktadır.¹⁰⁸

10. Köprüler

Haritada Tunca Nehri üzerinde bulunan şu dört köprü gösterilmiştir.¹⁰⁹

1. Saraçhane Köprüsü/Şahabeddin Paşa Köprüsü (H. 855-M. 1451)¹¹⁰
2. Sultan Bayezid Köprüsü/Yalnızgöz Köprüsü (H. 983-M. 1488, H. 975-M. 1567)¹¹¹
3. Gazi Mihal Köprüsü (H. 823-M. 1420)¹¹²
4. Tunca Köprüsü (H. 1016-1024/M. 1608-1615). Bu köprü Ekmekçioğlu Ahmed Paşa Köprüsü ve Eski Köprü olarak da anılmaktadır.¹¹³ Bu dört köprü de günümüze ulaşmıştır.

¹⁰⁷ Rıfıkı Melûl Meriç Edirne'de 32 medresenin yerini tespit ederken, 16 medresenin ise yerinin belli olmadığını zikretmektedir. Böylece Meriç'in araştırmasına göre Edirne'de toplam 46 medrese bulunmaktaydı (Bkz. Meriç, a.g.e., s. 450-451; ayrıca bkz. Peremeci, a.g.e., s. 112-116). Ancak başka bir çalışmada ise Edirne'de 48 medresenin inşa edildiği bunlardan sadece; Saatli Medrese (Medrese-i Atik), Peykler Medresesi (Medrese-i Cedid), II. Bayezid Külliyesi bünyesindeki medrese ve darüşşifa ile Selimiye Külliyesi bünyesindeki Darülrurra ve Darüledris medreselerinin ulaştığı belirtilmektedir (Bkz. Özer, a.g.m., s. 164).

¹⁰⁸ Rıfıkı Melûl Meriç Edirne'de 35 mektebin bulunduğunu belirtmektedir (bkz. Meriç, a.g.m., s. 452, ayrıca bkz. Özer, a.g.m., s. 164).

¹⁰⁹ Edirne'deki Köprüler hakkında detaylı bilgi için bkz. Köylüoğlu, a.g.e., s. 27-45; Meriç, a.g.m., s. 459; Selen, a.g.m., s. 309; Aslanapa, a.g.e., s. 123-130; Peremeci, a.g.e., s. 80-85.

¹¹⁰ Bkz. Evliya Çelebi, a.g.e., s. 464; Peremeci, a.g.e., s. 84; Köylüoğlu, a.g.e., s. 30-31.

¹¹¹ Bkz. Evliya Çelebi, a.g.e., s. 460; Peremeci, a.g.e., s. 83; Çulpan, a.g.e., s. 115-116; Köylüoğlu, a.g.e., s. 34-35.

¹¹² Bkz. Evliya Çelebi, a.g.e., s. 463-464; Peremeci, a.g.e., s. 82-83; Cevdet Çulpan, *Türk Taş Köprüleri Ortaçağdan Osmanlı Devri Sonuna Kadar*, Ankara 2002, s. 88-91; Köylüoğlu, a.g.e., s. 36-38.

¹¹³ Bkz. Evliya Çelebi, a.g.e., s. 465; Peremeci, a.g.e., s. 80-81; Çulpan, a.g.e., s. 170-171; Köylüoğlu, a.g.e., s. 38-41.

11. Resmi ve Askeri Yapılar

Haritada şu resmi ve askeri yapılar yazıyla gösterilmiştir:¹¹⁴

1. Daire-i Kumandânî
2. Belediye Dairesi
3. Telgrafhane
4. Hükümet Konağı
5. Jandarma Dairesi
6. Cephane
7. Belediye Hastanesi
8. Sâbi' Kışlası
9. İnşaatı Askeriye Dairesi
10. Reji Dairesi
11. Salhane

12. Türbe ve Mezarlıklar

Haritada Edirne'deki türbelerden sadece Tütünsüz Ahmet Bey Türbesi¹¹⁵ ve mezarlıklardan ise yalnızca Deliler Mezarlığı ile Şeyhi Çelebi Kabristanı yazıyla belirtilmiştir. Halbuki haritada bu iki mezarlığın dışında, Saraçhane, Kirişhane, Kıyak, Güzelce Baba, Tekkekapı ve Menzil Ahır semtlerinde de isimleri belirtilmeyen mezarlıklar gösterilmiştir.¹¹⁶

13. Polis Merkezleri

Haritada 8 Polis Merkezi gösterilmiş olup bunlardan bir tanesi Kaleiçi'nde diğerleri ise mahallelerdedir.

14. Mahalleler

Yukarıda haritada bulunan tabloları anlatırken, haritanın sol üst köşesindeki tabloda 1918 yılında Edirne'deki 29 meşhur semtin isimlerinin yer aldığını belirtmiştik. Dolayısıyla bu mahallelerin isimlerini yukarıda verdiğimiz için burada tekrar belirtmeye lüzum görmedik.

¹¹⁴ Edirne'deki resmi binalar hakkında fazla bilgi için bkz. Peremeci, a.g.e., s. 343-351.

¹¹⁵ Bir araştırmada Edirne'de Osmanlı döneminde toplam 106 türbe inşa edildiği, bunlardan ise sadece 12'sinin kısmen veya tamamen sağlam olarak günümüze ulaştığı tespit edilmiştir (Bkz. Özer, a.g.m., s. 162).

¹¹⁶ Edirne'deki mezarlar hakkında geniş bilgi için bkz. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Edirne Mezarları", *Edirne: Serhattaki Paytaht*, (Haz: Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz), YKY, İstanbul 1998, s. 429-443.

SONUÇ

Haritada, Edirne şehrinin 1361 yılından 1918 yılına kadar nasıl bir gelişme gösterdiği, 1918 yılında şehirdeki dini, sivil ve askeri yapıların yerleri ile mahalle isimleri ve bu mahallelerde kimlerin ikâmet ettiği belirtilmiş ve şehrin 1918 yılındaki fiziki durumu ortaya konmuştur. Dolayısıyla bu harita, önemli Türk şehirlerinden biri olan Edirne'nin 1918 yılındaki fiziki durumunun gösterilmesi, tarihi ve mimari eserlerinin tespit edilmesi bakımından büyük bir önemi haizdir. Ancak, kaynaklarda zikredilen bütün cami ve mescitler haritada yer almamıştır. Ayrıca haritada geçen bazı cami ve mescitler de kaynaklarda belirtilmemektedir. Bunun, bazı cami ve mescitlerin birkaç isimle anılması ve bazılarının ise haritada gösterilmemesi gibi nedenleri vardır. Dolayısıyla incelemiş olduğumuz bu haritanın 1918 yılında Edirne'de bulunan tarihi ve mimari eserlerin tamamının yer aldığı eksiksiz bir çalışma olduğunu ve bu amaçla çizildiğini söylemek mümkün değildir. Ancak, Edirne şehri bakımından önemli bir belge olan bu haritada, 1918'de Edirne'deki meşhur 29 mahallenin isimlerinin zikredilmesi, Edirne Kalesi'nin mevcut surlarıyla birlikte gösterilmesi, 75 cami ve mescidin, 20 kilisenin, 1 sinagogun, 4 tekke ve zaviyenin, 13 hamamın, 62 çeşmenin, 1 bedesten ve 4 hanın, 7 mektebin, 4 köprüünün, 11 resmi ve askeri yapının, 13 polis merkezinin yerleriyle birlikte belirtilmesi ve bu araştırmayla incelenip pek çoğunun bugün mevcut olmadığını ortaya konulması, hem Edirne şehri ile ilgili yapılacak olan çalışmalara ve hem de genel Türk kültürüne büyük bir katkı sağlayacaktır. Yine bu harita Türklerin, Museviler, Rumlar ve Ermenilerle birlikte barış ve hoşgörü ortamı içerisinde yüzyıllarca nasıl birlikte yaşadıklarının tarihi çok önemli bir delili ve belgesidir. Çünkü Türkler Edirne'yi fethettilerinde, Museviler, Rumlar ve Ermeniler kale içinde yaşadıkları halde, fetihle birlikte Osmanlılar tarafından kurulan mahallelerde sadece Türkler ikamet etmeyip, diğer insanlar için de kalenin dışında mahallelerin oluşturulduğunu bu harita açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu harita Türklerin şehircilik anlayışını, şehirleri imar ve inşa ederek nasıl geliştirdiklerini, şehirlerdeki farklı inanç ve kültürlere sahip insan gruplarını nasıl yerleştirdiklerini ortaya koyan önemli bir belgedir.